

Yhteiskuntavastuu ja lainsäädäntö

Katsaus yritysten yhteiskuntavastuuseen liittyviin
lainsäädäntökehityskulkuihin eri puolilla maailmaa

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja
TEM raportteja
57/2015

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

Yhteiskuntavastuu ja lainsäädäntö

Katsaus yritysten yhteiskuntavastuuseen liittyviin
lainsäädäntökehityskuluihin eri puolilla maailmaa

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja

TEM raportteja

57/2015

ISSN 1797-3562

ISBN 978-952-327-044-2

KUVAILEHTI

31.8.2015

Julkaisija

Työ- ja elinkeinoministeriö

Julkaisun nimi

Yhteiskuntavastuu ja lainsäädäntö – Katsaus yritysten yhteiskuntavastuuseen liittyviin lainsäädäntökehityskuluihin eri puolilla maailmaa

Tekijät

Alli Tiensuu, korkeakouluharjoittelija, työelämä- ja markkinaosasto

Sarjan nimi ja numero

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja
TEM raportteja 57/2015

Asianumero

Luottamuksellisuus

Toimielimen asettamispäivä

ISSN verkkojulkaisu

1797-3562

ISBN verkkojulkaisu

978-952-327-044-2

ISSN painettu

ISBN painettu

URN-tunnus

Kieli

suomi

Julkaisun muut kieliversiot

-

Julkaisun laji

Kokonaissivumäärä

16

Julkaisun taittotaho

Kustantaja

Painopaikka ja -aika

Yhteyshenkilön nimi

Linda Piirto, työelämä- ja markkinaosasto

Hinta

Asia- ja avainsanat

Yhteiskuntavastuu, lainsäädäntö, yritykset

Tiivistelmä

Tällä paperilla on tarkoituksena antaa kokonaiskuva yritysten yhteiskuntavastuuseen liittyvistä lainsäädäntökehityskuluista eri puolilla maailmaa. Lainsäädännön kehitys tulee koskettamaan myös suomalaisia yrityksiä esimerkiksi EU:n säädöshankkeiden kautta. Monen lainsäädösprojektin pyrkimyksenä on huolellisuusperiaatteen noudattamisen ja raportointivelvoitteiden asettamisen kautta ehkäistä yhtiöiden ja niiden toimintaketjujen osallisuutta ihmisoikeus- ja ympäristöriskikomuksiin.

Suomalaisia yrityksiä välittömästi koskettavaa sääntelyä ovat ei-taloudellisen tiedon raportointia koskeva direktiivi, tiettyjä luonnonvarayrityksiä koskeva raportointivelvoite valtiolle maksetuista maksuista osana kirjanpidodirektiiviä sekä vapaaehtoisuuteen perustuva esitys konfliktimineraalien vastuullisesta maahantuonnista.

EU:ssa on vuonna 2014 hyväksytty direktiivi suuryritysten ei-taloudellisen tiedon raportoinnista. Näiden yrityksen tulee antaa selvitys toimintalinjoistaan, jotka kuuluvat yhteiskuntavastuun alaan sekä lyhyet kuvaukset yhtiön liike-toimintamallista ja toimintalinjoihin liittyvien riskien hallinnasta. Lisäksi yhtiön tulee antaa selvitys monimuotoisuuspolitiikastaan. Lisäksi voimassa on direktiivi, jonka mukaan tiettyjä luonnonvaroja hyödyntävät yritykset tulee raportoida hallituksille suorittamansa maksut. Euroopan komissio on myös veloitettu harkitsemaan maakohtaisen veroraportoinnin veloitetta yrityksille.

Euroopan komission on antanut esityksen (2014) omaehtoisesta vakuutuksesta konfliktialueilta ja korkean riskin alueilta peräisin olevien mineraalien maahantuojoille. Euroopan parlamentti kuitenkin haluaa omaehtoisesta vakuutuksen sijaan pakollisen sertifiointijärjestelmän ja mineraaleja käyttäville yrityksille veloitteen hankintaketjun riskien määrittämisestä.

Euroopassa on myös tuoreita kansallisia säädöshankkeita. Ranskassa parlamentin alahuone hyväksyi vuonna 2015 lakiehdotuksen suurten yritysten huolellisuusperiaatteen soveltamisesta: yritykset veloitetaan laatimaan julkinen "huolellisuussuunnitelma", joka sisältää ihmisoikeus-, korruptio- ja ympäristöriskien tunnistamiseen ja ehkäisyyn liittyvät toimet. Näihin luetaan myös osin yrityksen alihankkijoiden ja tuotteiden valmistajien toimet. Sveitsin parlamentin alahuone kaatoi tiukasti vuonna 2015 lakialoitteen, jossa ehdotettiin huolellisuusperiaatteen raportoinnin käyttöönottoa ihmisoikeus- ja ympäristöasioissa pörssiyhtiöille. Isossa-Britanniassa hyväksyttiin vuonna 2015 laki, jonka tarkoituksena on hävittää moderni orjuus, pakkotyö ja ihmiskauppa. Vastuullisuusviitekehityksen kannalta laissa on olennaista, että määritellyn liikevaihdon omaavien yritysten tulee koostaa julkinen raportti orjuuden ja ihmiskaupan vastaisista toimista jokaiselta tilikaudelta ja koskien koko toimitusketjua.

Myös Euroopan ulkopuolella on vastuullisuuteen liittyviä lainsäädäntökehitystä. Intiassa säädettiin vuonna 2014 laki, jonka mukaan suurten yritysten on perustettava yhteiskuntavastuukomitea. Komiteoiden tulee muun muassa tehdä yrityksen yhteiskuntavastuutoimista raportti. Yrityksen tulee myös osallistua yhteiskuntavastuutoimiin rahallisesti.

Lisäksi YK:n ihmisoikeusneuvosto päätti 2014 perustaa hallitustenvälisen työryhmän, jonka tehtävänä on laatia kansainvälisesti oikeudellisesti sitova asiakirja, joka käsittelee ihmisoikeuksia monikansallisten yhtiöiden toiminnassa. Työryhmä kokoontui ensimmäiseen istuntoonsa heinäkuussa 2015 ja seuraava istunto on vuonna 2016.

PRESENTATIONSBLAD

31.8.2015

Utgivare

Arbets- och näringsministeriet

Publikationens namn

Samhällsansvar och lagstiftning – Översikt över utvecklingen av lagstiftningen om företags samhällsansvar på olika håll i världen

Författare

Alli Tiensuu, högskolepraktikant, avdelningen för arbetslivs- och marknadsfrågor

Publikationsseriens namn och nummer

Arbets- och näringsministeriets publikationer
ANM rapporter 57/2015

Ärendenummer

Sekretessgrad

Datum då organet tillsattes

ISSN elektronisk publikation

1797-3562

ISBN elektronisk publikation

978-952-327-044-2

ISSN tryckt

ISBN tryckt

URN

Publikationens språk

finska

Publikationens övriga språkversioner

Typ av publikation

Sidoantal

16

Layout

Förläggare

Tryckort och tryckdatum

DistributionPublikationen som PDF: www.tem.fi/**Kontaktpersonens namn**

Linda Piirto, avdelningen för arbetslivs- och marknadsfrågor

Pris**Ämnes- och nyckelord**

samhällsansvar, lagstiftning, företag

Sammanfattning/Referat

Syftet med denna promemoria är att skapa en helhetsbild av utvecklingen av lagstiftningen om företags samhällsansvar på olika håll i världen. Lagstiftningsutvecklingen kommer att beröra också finländska företag exempelvis genom EU:s lagstiftningsprojekt. Många lagstiftningsprojekt har som mål att genom iakttagande av omsorgsplikten och uppställande av rapporteringsvillkor förebygga bolags och deras operativa kedjors delaktighet i kränkningen av de mänskliga rättigheterna och i miljöbrott.

Till sådan lagstiftning som direkt berör finländska företag är direktivet om redovisning av icke-finansiell information, vissa naturresursföretags skyldighet att som en del av bokföringsdirektivet rapportera om avgifter de betalar till staten samt ett på frivillighet baserat förslag till ansvarsfull import av konfliktmineraler.

År 2014 har EU antagit ett direktiv om stora företags skyldighet att rapportera icke-finansiell information. Sådana företag ska lämna en redogörelse för sina verksamhetsprinciper när det gäller samhällsansvar samt korta beskrivningar av bolagets affärskoncept och hanteringen av risker i samband med verksamheten. Bolagen ska dessutom lämna upplysningar om mångfaldspolicyn. Dessutom finns det ett direktiv som föreskriver att företag som använder vissa naturresurser ska rapportera om vilka avgifter de betalat till staten. Europeiska kommissionen är också förpliktad att överväga åläggande av en landspecifik skyldighet för företag att rapportera till skattemyndigheterna.

Europeiska kommissionen har (2014) lagt fram ett förslag om självcertifiering som gäller importörer av mineraler som härstammar från konfliktområden eller områden med hög risk. Europeiska parlamentet vill dock införa ett obligatoriskt certifieringssystem i stället för självcertifiering och ålägga företag som använder mineraler en skyldighet att bedöma riskerna i upphandlingskedjan.

I Europa finns det också färskare nationella lagstiftningsprojekt på gång. I Frankrike godkände parlamentets underhus år 2015 ett lagförslag om tillämpning av stora företags omsorgsplikt. Stora företag åläggs att utarbeta en offentlig "omsorgsplan", som inbegriper åtgärder för identifikation och förebyggande av risker för kränkning av de mänskliga rättigheterna, korruption och miljöbrott. Till sådana räknas också delvis åtgärder som vidtas av företagens underleverantörer och produkttillverkare. År 2015 förkastade det schweiziska parlamentets underhus med knapp majoritet ett lagförslag om införande av en skyldighet för börsbolag att rapportera om iakttagande av omsorgsplikten när det gäller mänskliga rättigheter och miljöfrågor. I Storbritannien godkändes år 2015 en lag som syftar till eliminering av modernt slaveri, tvångsarbete och människohandel. Det från ansvarstagandets synpunkt väsentliga med lagen är att företag med en viss omsättning ska sammanställa en offentlig rapport om åtgärder för att bekämpa slaveri och människohandel från varje räkenskapsperiod och längs hela leveranskedjan.

Också utanför Europa förekommer det utveckling av lagstiftningen om ansvarsfullhet. År 2014 stiftade Indien en lag där det föreskrivs att stora företag ska tillsätta en samhällsansvarskommitté. Kommittén ska bl.a. sammanställa en rapport om företagets samhällsansvarsåtgärder. Företag ska också finansiellt delta i samhällsansvarsåtgärder.

FN:s råd för de mänskliga rättigheterna beslutade dessutom 2014 att tillsätta en mellanstatlig arbetsgrupp med uppdrag att utarbeta ett internationellt bindande dokument som handlar om de mänskliga rättigheterna i multinationella bolags verksamhet. Arbetsgruppen höll sitt första möte i juli 2015 och följande session ska hållas 2016.

DESCRIPTION

31.8.2015

Published by

Ministry of Employment and the Economy

Name of publication

Social responsibility and legislation – A review of developments in legislation related to corporate social responsibility in different parts of the world

Authors

Alli Tiensuu, intern, Labour and Trade Department

Name of series and number of publicationPublication of the Ministry of Employment and the Economy
MEE reports 57/2015**Reference number****Confidentiality rating****Date of appointment****ISSN electronic version**

1797-3562

ISBN electronic version

978-952-327-044-2

ISSN painettu**ISBN painettu****URN identifier****Language**

Finnish

Other languages**Type of publication****Number of pages**

16

Layout**Published by****Printed by (place and time)**

Contact person

Linda Piirto, Labour and Trade Department

Price**Key words**

Social responsibility, legislation, companies

Abstract

The aim of this memorandum is to give an overall picture of developments in legislation related to corporate social responsibility in different parts of the world. The development of legislation will also affect Finnish companies, for example, through EU's regulatory projects. With help of due diligence and by setting obligations to report, many legislative projects aim to prevent the involvement of companies and their operation chains in human rights violations and environmental offences.

The directive on disclosing non-financial information, the obligation of certain natural resources companies to report their payments to a government as part of the Accounting Directive as well as the proposal for responsibly importing minerals from conflict-affected regions on a voluntary basis are regulations that affect Finnish companies directly.

In 2014, a directive on disclosure of non-financial information by large companies was approved in the EU. These companies must provide a report on their policies linked with the field of social responsibility as well as a short description of the company's business model and management of risks related to its policies. In addition, the company must provide a report on its diversity policy. Additionally, a directive, according to which companies utilising certain natural resources must report charges they have paid to governments, is in effect. The European Commission is also obligated to consider a obligation for country-specific reporting of tax for companies.

The European commission has made a proposal (2014) on voluntary self-certification for importers of minerals from conflict zones and areas of high risk. However, instead of voluntary self-certification, the European Parliament wants a mandatory certification system and an obligation for companies that use minerals to define the risks in the procurement chain.

There are also recent national regulatory projects in Europe. In France, the National Assembly approved a legislative proposal on applying due diligence of large companies in 2015: companies are obliged to prepare a public "due diligence plan", which includes actions related to recognition and prevention of risks related to human rights, corruption and the environment. These also include actions by the company's subcontractors and by the manufacturers of the company's products. In 2015, the National Council of the Swiss parliament rejected with a slight majority a bill in which it was proposed that due diligence be introduced to listed companies in matters related to human rights and the environment. In 2015, United Kingdom approved a law which aims to put an end to modern slavery, forced labour and human trafficking. From the perspective of the framework for responsibility, it is essential that companies with a certain turnover must prepare a public report on their actions against slavery and human trafficking for each financial year and regarding the entire supply chain.

There are also developments related to responsibility in legislation outside Europe. In 2014, a law was passed in India to obligate large companies to set up a committee on social responsibility. Committees must, for example, compile a report on the company's socially responsible actions. The company must also contribute financially to socially responsible actions.

In addition, in 2014, the UN Human Rights Council decided to establish an intergovernmental working group to prepare a document that is legally binding internationally regarding human rights in the operation of transnational corporations. The working group convened for the first time in July 2015, and its next session will be held in 2016.

SISÄLLYS

Johdanto	1
1 Konfliktimineraalien hankinta.....	3
1.1 Euroopan komissio.....	3
1.2 Euroopan parlamentti	5
2 Tekstiiliteollisuuden hankintaketjut	6
2.1 Bangladeshin kestävyyssovimuksen edistyminen Euroopan parlamentissa	6
3 EU: Vastuullisuusraportoinnin lainsäädäntökehityskulkuja.....	7
3.1 Ei-taloudellisen tiedon ja monimuotoisuuspolitiikan raportointi pakolliseksi suurille yrityksille	7
3.2 Veroraportointi	8
3.3 Kaivannaisteollisuuden tai aarniometsien puunkorjuun alan yritysten velvoite raportointiin.....	9
3.4 Pilotetun omaisuuden estäminen.....	9
4 Kansainvälinen oikeudellisesti sitova asiakirja ihmisoikeuksista monikansallisten yhtiöiden toiminnassa	10
5 Ranska: Kansalliskokouksen lakialoite huolellisuusperiaatteesta	12
6 Sveitsi: Lakialoite ihmisoikeuksien ja ympäristöasioiden raportoinnista	12
7 Iso-Britannia: Modern Slavery Act 2015.....	13
8 Intia: laki yritysten velvollisuudesta lahjoittaa yhteiskuntavastuu-asioihin	13
9 Muuta yhteiskuntavastuuseen liittyvää lainsäädäntöä kansainvälisesti.....	14
9.1 Yhdistyneet kuningaskuntien Bribery Act	14
9.2 Espanjan kansallinen toimeenpanosuunnitelma YK:n ohjaavista periaatteista	14
9.3 Kanadan rikoslaki	14
9.4 Yhdysvaltain Alien Tort Claim Act	15
9.5 Oikeushenkilön rangaistusvastuu.....	16
10 Lopuksi	16

Johdanto

Tämän paperin tarkoituksena on koota yhteen tällä hetkellä Euroopassa ja maailmassa tapahtuvia yritysten yhteiskuntavastuuseen liittyviä lainsäädäntökehityskulkuja ja täten antaa niistä lukijalle kokonaiskuva. Yhteiskuntavastuuseen liittyvät lainsäädäntökehityskulut tulevat koskettamaan myös suomalaisia yrityksiä. Näihin kehityskuluihin kuuluvat varsinkin Euroopan unionissa meneillään olevat säädöshankkeet. Monen lainsäädösprojektin pyrkimyksenä on esimerkiksi huolellisuusperiaatteen noudattamisen ja raportointivelvoitteiden asettamisen kautta ehkäistä yhtiöiden ja niiden toimintaketjujen osallisuutta esimerkiksi ihmisoikeus- ja ympäristörikkomuksiin. Tällä paperilla ei ole haluttu ajaa mitään tiettyä asiaa, vaan vain informoida.

Suomea välittömästi koskettaviin lainsäädäntökehityskuluihin kuuluvat:

- Euroopan komission esitys (2014) omaehtoisesta vakuutuksesta konfliktialueilta ja korkean riskin alueilta peräisin olevien mineraalien tuojille. Euroopan parlamentti kuitenkin haluaa omaehtoisesta vakuutuksesta sijaan pakollisen sertifiointijärjestelmän ja velvoitteen mineraaleja käyttäville yrityksille hankintaketjun riskien määrittämisestä.
- Euroopan parlamentin 24.4.2015 annettu lausunto, jossa todetaan tarve pakolliselle raportointijärjestelmälle, jonka avulla saataisiin ihmisoikeusrikkomusten torjuntaan tarvittavaa tietoa tuotteiden arvoketjujen kaikista toimijoista. Lisäksi lausunnossa vaaditaan kolmansiiin maihin ulkoistaville yrityksille velvoitetta noudattaa huolellisuusperiaatetta ja yhteiskuntavastuuta koskevan sitovan lausekkeen sisällyttämistä EU:n kahdenvälisiin kauppaj ja investointisopimuksiin.
- EU:ssa 2014 hyväksytty direktiivi yritysten ei-taloudellisen tiedon raportoinnista. Raportointivelvoite koskee tilikaudesta 2017 lähtien suuria yrityksiä. Näiden yrityksen tulee antaa selvitys toimintalinjoistaan, jotka kuuluvat yhteiskuntavastuun alaan sekä lyhyet kuvaukset yhtiön liiketoimintamallista ja toimintalinjoihin liittyvien riskien hallinnasta. Lisäksi yhtiön tulee antaa selvitys monimuotoisuuspolitiikastaan. Lisäksi voimassa on direktiivi, jonka mukaan tiettyjä luonnonvaroja hyödyntävät yritysten tulee raportoida hallituksille suorittamansa maksut. Euroopan komissio on myös velvoitettu harkitsemaan yrityksille velvoitetta maakohtaiseen veroraportointiin.

Euroopan valtioiden tuoreita kansallisia säädöshankkeita:

- Ranskan parlamentin alahuone hyväksyi maaliskuussa 2015 lakiehdotuksen suurten yritysten huolellisuusperiaatteen soveltamisesta. Lakiehdotus velvoittaa yritykset laatimaan julkisen ”huolellisuussuunnitelman”, joka käsittää ihmisoikeus-, korruptio ja ympäristöriskien tunnistamiseen ja ehkäisyyn liittyvät toimet. Näihin luetaan myös osin yrityksen alihankkijoiden ja tuotteiden valmistajien toimet.
- Sveitsin parlamentin alahuone kaatoi tiukasti maaliskuussa 2015 lakialoitteen, jossa ehdotettiin huolellisuusperiaatteen raportoinnin käyttöönottoa ihmisoikeus- ja ympäristöasioissa sveitsiläisille pörssiyrityksille.
- Isossa-Britanniassa hyväksyttiin maaliskuussa 2015 laki Modern Slavery Act 2015, jonka tarkoituksena on hävittää moderni orjuus, pakko työ ja ihmiskauppa. Vastuullisuusviitekehyksen kannalta laissa on olennaista, että määritellyn liikevaihdon omaavien yritysten tulee koostaa julkinen raportti orjuuden ja ihmiskaupan vastaisista toimista jokaiselta tilikaudelta ja koskien koko toimitusketjua.

Muualla maailmassa:

- Intiassa säädettiin 2014 laki, jonka mukaan suurten yritysten on perustettava hallituksen yhteiskuntavastuukomitea. Komiteoiden tulee ohjeistaa ja valvoa yrityksen yhteiskuntavastuutoimia sekä koostaa niistä raportti. Yrityksen tulee osallistua yhteiskuntavastuutoimiin paikallisesti summalla, joka on vähintään kaksi prosenttia yrityksen tilivuoden nettotulosta.

Mahdollisesti tulossa YK:ssa:

YK:n ihmisoikeusneuvosto päätti 2014 perustaa hallitustenvälisen työryhmän, jonka tehtävänä on laatia kansainvälisesti oikeudellisesti sitova asiakirja, joka käsittelee ihmisoikeuksia monikansallisten yhtiöiden toiminnassa. Työryhmä on kokoontunut ensimmäiseen istuntoonsa heinäkuussa 2015. Seuraava on 2016. EU on vastustanut asiakirjan laatimista ja se ja sen jäsenvaltiot eivät osallistuneet kyseiseen työryhmään. EU on perustellut kielteistä kantaansa yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevien YK:n ohjaavien periaatteiden toimeenpanon ensisijaisuudella. On myös huomattava, että monikansallisia yhtiöitä koskevan kansainvälisen sopimuksen neuvottelua on YK:ssa yritetty aiemminkin tuloksetta.

1 Konfliktimineraalien hankinta

1.1 Euroopan komissio

Euroopan komissio esittää maaliskuussa 2014 annetussa asetusehdotuksessa¹ konfliktialueilta ja korkean riskin alueilta peräisin olevien mineraalien ja metallien tuojien omaehtoiseen vakuutuksen perustuvaa due diligence (huolellisuusperiaate) -järjestelmän perustamista. Ehdotuksen mukainen järjestelmä koskee tinan, tantaalin, volframin ja niiden malmien sekä kullan toimitusketjuja. EU:ssa on yli 400 kyseisten malmien ja metallien tuojaa, ja se on yksi suurimmista tinan, tantaalin, volframin ja kullan markkina-alueista². Komission ehdotuksen päätavoitteena on parantaa yritysten vastuullista hankintaa niin, että yritysten hankintojen kautta ei päätyisi rahoitusta konflikti- ja riskialueiden aseistetuille ryhmille ja turvallisuusjoukoille. Ehdotuksen toinen keskeinen periaate on helpottaa yritysten mahdollisuuksia hankkia mineraaleja ja metalleja vastuullisesti ja edistää laillisten kaupankäyntikanavien käyttöä. Lisäksi järjestelmän tarkoituksena on yhtenäistää EU-maiden ja EU:ssa toimivien yritysten lähestymistä aiheeseen. Ehdotus pohjautuu pitkälti OECD:n konfliktimineraalien hankintaa koskevaan due diligence -oppaaseen³.

Komission esittämässä asetusluonnoksessa esitetään siis omaehtoiseen vakuutukseen perustuvaa järjestelmää, joka koskee vastuullisen unioniin tuonnin valitsevia tuontiyrityksiä. Komission ehdotuksen tavoitteena on varmistaa toimitusketjun puhtaus, toimia tehokkaimmalla mahdollisella tasolla kyseisten mineraalien ja metallien toimitusketjussa EU:ssa ja helpottaa due diligence -tietojen kulkua loppukäyttäjille asti. Vaikka järjestelmä on vapaaehtoinen, omaehtoisen vakuutuksen valitsevien EU:n tuojien on sisällytettävä hallintojärjestelmiinsä kaikki viisi OECD:n due diligence -ohjeiden osaa niin, että ne

- pitävät yllä järjestelmää, jolla varmistetaan valvonta ja avoimuus mineraalien toimitusketjussa, johon sisältyvät muun muassa mineraalien ja metallien alkuperämaa ja sulattamot/jalostamot
- yksilöivät ja arvioivat riskit toimitusketjussa ottaen huomioon OECD:n mallitoimitusketjun
- suunnittelevat ja toteuttavat strategian yksilöityihin riskeihin vastaamiseksi
- hankkivat riippumattoman kolmannen osapuolen tarkastuslausuman due diligence -periaatteiden noudattamisesta toimitusketjussa
- raportoivat julkisesti due diligence -periaatteiden noudattamisesta toimitusketjussa.

¹ Euroopan komissio, "Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council setting up a Union system for supply chain due diligence self-certification of responsible importers of tin, tantalum and tungsten, their ores, and gold originating in conflict-affected and high-risk areas /* COM/2014/0111 final - 2014/0059 (COD)", 5.3.2014: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/HTML/?uri=CELEX:52014PC0111&from=EN>.

² Euroopan komissio, "EU ehdottaa vastuullista kauppastrategiaa mineraalien hankintaan konfliktialueilta", lehdistötiedote. European Commission Press Release Database, 5.3.2014: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-218_fi.htm.

³ OECD, "OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains of Minerals from Conflict-Affected and High-Risk Areas" (Second Edition), 20.3.2013: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2012081e.pdf?expires=1433317998&id=id&accname=oid020285&checksum=2F6535BEC38B8D473645F6CF6FDBFF51>.

OECD:n ohjeiden lisäksi myös komission ehdotukseen sisältyy, että omaehtoisen vakuutuksen antaneiden EU:n tuojien on ilmoitettava vuosittain jäsenvaltion viranomaisille toimitusketjuunsa kuuluvien sulattamojen tai jalostamojen tiedot sekä niiden maantieteellinen sijainti. Tällä pyritään lisäämään sulattamojen ja jalostamojen julkista vastuuvuorollisuutta, parantamaan toimitusketjun avoimuutta ja helpottaa vastuullista mineraalien ja metallien hankintaa EU:ssa. Ilmoitusten perusteella laaditaan EU:n luettelo vastuullisista sulattamoista ja jalostamoista, jotka ovat sijoittautuneet tai jotka toimittavat EU:hun.

Ehdotettuun asetukseen liittyvässä tiedonannossa esitetään kattavaa ulkopoliittista lähestymistapaa, jonka avulla yhteys konfliktien ja niistä kärsivien alueiden mineraalikaupan välillä voitaisiin katkaista. Toimet vaihtelevat poliittisen vuoropuhelun tukemisesta diplomaattisiin toimiin sulatustoimintaa harjoittavissa maissa.

Komission aloitteessa ehdotetaan lisäksi asetusta tukevia kannustimia, joilla EU:n yritysten toivotaan edistävän toimitusketjun due diligence -periaatteita. Kannustimia ovat esimerkiksi seuraavat:

- julkisiin hankintoihin liittyvät kannustimet yrityksille, jotka myyvät mineraaleja sisältäviä tuotteita (joihin kuuluu esimerkiksi matkapuhelimia, tulostimia ja tietokoneita)
- taloudellinen tuki pk-yrityksille due diligence -periaatteiden noudattamiseen. Lisäksi taloudellinen tuki OECD:lle valmiuksien kehittämiseen sekä ulkopuolisiin maihin kohdistuviin toimiin
- näkyvä tunnustus niille EU:n yrityksille, jotka suorittavat vastuullista mineraalien hankintaa niistä maista tai niiltä alueilta, joilla on käynnissä konflikteja
- poliittinen vuoropuhelu ja diplomaattiset toimet mineraaleja ja metalleja louhivien, jalostavien ja käyttävien maiden hallitusten kanssa due diligence -periaatteiden laajemman käytön edistämiseksi
- raaka-ainediplomatia muun muassa sidosryhmien välisten due diligence -aloitteiden yhteydessä
- kehitysyhteistyö asianomaisten maiden kanssa
- EU:n jäsenvaltioiden tarjoama tuki niiden oman politiikan ja omien välineiden kautta.

Euroopan komission asetusehdotus perustuu julkiseen kuulemiseen, vaikutusten arviointiin sekä OECD:n, yritysten, kansalaisyhteiskunnan ja tuottajamaiden laitosten laajaan kuulemiseen. Ehdotuksella vastataan Euroopan parlamentin vuonna 2010 esittämään pyyntöön, jonka mukaan EU:n olisi annettava Yhdysvaltojen (Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act -lain 1502 artikla⁴) tapaan säädös konfliktialueiden mineraalien käytöstä. Julkisessa kuulemisessa ja vaikutusten arvioinnissa korostui Afrikan suurten järvien alueen vaikea markkinatilanne, johon on osaltaan johtanut Dodd-Frank-lain keskittyminen Kongon demokraattiseen tasavaltaan ja sen yhdeksään naapurimaahan. Lain myötä yksi yritysten reaktioista on ollut suunnata kauppaa pois Keski-Afrikasta, mikä on vaikuttanut paikallisiin mineraali-

⁴ Congress.gov, "H.R.4173 - Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act", 21.7.2010: <https://www.congress.gov/bill/111th-congress/house-bill/4173>.

markkinoihin. Tämä on huonontanut osaltaan paikallisten ihmisten tilannetta⁵. Laillisesti louhittujen mineraalien pääsy Yhdysvaltojen ja EU:n markkinoille on vaikeutunut. Tämän vuoksi komissio ehdottaa vaihtoehtoista toimintamallia, joten ehdotuksessa ei ole alueviittausta, vaan ainoastaan viittaus konfliktialueen määritelmään.

Komissio ehdottaa säädöstäväksi asetusta, jolla varmistetaan mahdollisimman suuri yhdenmukaisuus jäsenvaltioiden välillä sekä taataan riittävä auktoriteetti osallistuviin toimijoihin nähden ja vaikutusvalta sulattamojen ja jalostamojen yksilöimiseen nähden. Komissio esittää, että se raportoi järjestelmän vaikutuksista neuvostolle ja Euroopan parlamentille säännöllisesti, ensin kolmen vuoden jälkeen ja siitä lähtien kuuden vuoden välein.

1.2 Euroopan parlamentti

Euroopan parlamentti esittää konfliktimineraalien unioniin tuonnin suhteen tiukempaa linjaa kuin komissio. Parlamentti muutti täysistuntoäänestyksessään 20.5.2015 sekä komission että parlamentin kansainvälisen kaupan valiokunnan esityksiä.⁶ Parlamentti esittää komission asetusehdotuksen omaehtoisen vakuutuksen sijaan, että EU:ssa otetaan käyttöön tinaa, tantaalia, volframia ja kultaa konfliktialueilta unioniin tuovien yritysten sertifiointi.⁷ Sertifiointi olisi pakollinen kaikille mineraalien maahantuojille. Parlamentin mukaan sertifiointin tavoitteena on varmistaa, ettei näistä niin sanotuista konfliktimineraaleista saatuja tuloja käytettäisi ruokkimaan konflikteja ja ihmisoikeusloukkauksia. Näistä parlamentti mainitsee muutosesityksissään esimerkiksi aseistetut ryhmät, jotka käyttävät usein joukkoraiskauksia tietoisena strategiana paikallisväestön pelottelemiseksi ja hallitsemiseksi suojellakseen omia etujaan.

Tuontiyritysten sertifiointin lisäksi Euroopan parlamentti esittää, että kuluttajatuotteiden valmistukseen mainittuja mineraaleja käyttävät yritykset olisivat velvollisia ilmoittamaan toimista, joihin ne ryhtyvät mineraalien ja metallien hankintaketjun riskien määrittämiseksi ja niiden käsittelemiseksi. Näitä yrityksiä voi olla jopa 880 000.

Parlamentin mukaan mineraalien alkuperä voidaan vielä jäljittää sulattamoissa ja jalostamoissa, joten parlamentin jäsenet esittävät komissiota tiukempia sääntöjä: mepit vaativat, että jalostamoiden ja sulattamoiden on teetettävä OECD:n ohjeiden mukaisesti toimitusketjunsä due diligence -käytännöistä kolmannen osapuolen suorittama tarkastus. Lisäksi mepit esittävät, että komissio myöntäisi taloudellista tukea komission COSME-ohjelman⁸ kautta niille mikro- ja pk-yrityksille, jotka haluavat hankkia sertifikaatin. Lisäksi Euroopan parlamentti esittää, että komissio arvioisi

⁵ United States House Committee on Financial Services, "Dodd-Frank's 'Conflict Minerals' Provision Has Failed to Reduce Violence, Made Matters Worse for Congo", 21.5.2013: <http://financialservices.house.gov/news/documentsingle.aspx?DocumentID=334848>.

⁶ Euroopan parlamentti, "Konfliktimineraalit: Parlamentti esittää pakollista sertifiointia maahantuojille", lehdistötiedote 20.5.2015: <http://www.europarl.europa.eu/news/fi/news-room/content/20150513IPR55318/html/Konfliktimineraalit-Parlamentti-esitt%C3%A4%C3%A4-pakollista-sertifiointia-maahantuojille>.

⁷ Euroopan parlamentti, "Euroopan parlamentin tarkistukset 20. toukokuuta 2015 ehdotukseen Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi konfliktialueilta ja korkean riskin alueilta peräisin olevien tinan, tantaalin ja volframin, niiden malmien ja kullan toimitusketjuun sovellettavan, vastuullisten tuojien omaehtoiseen vakuutukseen perustuvan unionin due diligence -järjestelmän perustamisesta (Tavallinen lainsäätämismenettely: ensimmäinen käsittely)", 20.5.2015: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2015-0204+0+DOC+XML+V0//FI>.

⁸ Euroopan komissio, COSME financial instruments: http://ec.europa.eu/growth/access-to-finance/cosme-financial-instruments/index_en.htm.

sääntöjen toimintaa ja vaikuttavuutta kaksi vuotta asetuksen soveltamispäivästä ja joka kolmas vuosi sen jälkeen komission ehdottaman kolmen ja kuuden vuoden mallin sijaan.

Muutosehdotuksissaan parlamentti haluaa myös tarkentaa ”konfliktialueiden ja korkean riskien alueiden” määritelmää ja jättää komission tapaan alueellisen viittauksen pois.

2 Tekstiiliteollisuuden hankintaketjut

2.1 Bangladeshin kestävyys sopimuksen edistyminen Euroopan parlamentissa

Euroopan parlamentti antoi päätöslauselman⁹ Rana Plaza -rakennuksen¹⁰ romahtamisen toisesta vuosipäivästä ja Bangladeshin kestävyys sopimuksen¹¹ edistymisestä 29.4.2015. Parlamentti toteaa, että valmisvaateteollisuus on vaikuttanut positiivisesti köyhyyden vähentymiseen ja sukupuolten välisen tasa-arvoon Bangladeshissa ja Rana Plazan romahduksen jälkeen on tapahtunut edistystä, esimerkiksi lanseerattu Compact-aloite¹², jonka tarkoituksena on terveyden ja turvallisuuden parantaminen tehtaissa ja työolojen parantamisessa valmisvaateteollisuudessa.

Euroopan parlamentti kehottaa Bangladeshin hallitusta vielä tehostamaan toimiaan Compact-aloitteen kaikkien sitoumusten toteuttamiseksi. Aloitteen merkittäviä työ- ja turvallisuuskysymyksiä ovat työntekijöiden oikeuksien kunnioittaminen, työsuojelutarkastukset, kunnolliset palkat, rakennusten rakenteellinen kestävyys, työterveys- ja työturvallisuusasiat ja vastuullinen liiketoiminta. Tavoitteena on merkittävä kehitys syksyyn 2015 mennessä. Parlamentti myös kehottaa Bangladeshin hallitusta puuttumaan tehokkaasti työelämän epäoikeudenmukaisuuksiin ja noudattamaan sitoumuksiaan esimerkiksi työtarkastusten, ammattiliittojen syrjinnän sekä tehtaiden terveys- ja turvallisuustarkastuksissa ilmenevän korruption suhteen.

Parlamentti kuitenkin katsoo, että tarvitaan myös pakollinen raportointijärjestelmä, jotta globaalien tuotantoketjujen ihmisoikeusrikkomuksien torjuntaan tarvittavaa tietoa saataisiin kaikista yksittäisen tuotteen arvoketjun toimijoista tuotantopaikasta jälleenmyyjiin. Lisäksi parlamentti toteaa, että tarvitaan uutta EU-lainsäädäntöä, jolla kolmansiiin maihin ulkoistavat yritykset veloitetaan oikeudellisesti noudattamaan huolellisuusperiaatetta. Tähän sisältyvät toimenpiteet, joilla varmistetaan jäljitettävyys ja avoimuus sekä se, että YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevia ohjaavia

⁹ Euroopan parlamentti, ”Euroopan parlamentin päätöslauselma 29. huhtikuuta 2015 Rana Plaza -rakennuksen romahtamisen toisesta vuosipäivästä ja Bangladeshin kestävyys sopimuksen edistymisestä (2015/2589(RSP))”, 29.4.2015: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2015-0175+0+DOC+XML+V0//FI>.

¹⁰ Yli 1 100 ihmistä sai surmansa ja 2 500 loukkaantui Dhakan ulkopuolella Savarissa sijainneen vaatetehtaista muodostuneen kahdeksankerroksisen Rana Plaza -rakennuskompleksin sortumisen seurauksena 24.4.2013. Rana Plazan romahtaminen oli Bangladeshin kaikkien aikojen pahin teollisuusonnettomuus ja nykyhistorian eniten kuolonuhreja vaatinut rakenteiden pettämisestä johtunut onnettomuus. Lähde: ks. viite 10.

¹¹ Bangladeshin kestävyys sopimus on EU:n, Kansainvälisen työjärjestö ILO:n ja Bangladeshin viranomaisten kaksi vuotta sitten käynnistämä aloite paikallisten työolojen ja -standardien parantamiseksi. Esim. http://www.finunions.org/ajankohtaista/uutiset/uutisarkisto/mepit_peraavat_parempia_tyoolosuhteita_bangladeshiin.1931.news.

¹² Bangladesh, EU & ILO, ”Staying engaged: A Sustainability Compact for continuous improvements in labour rights and factory safety in the Ready-Made Garment and Knitwear Industry in Bangladesh”, 8.7.2013: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/html/151601.htm>.

periaatteita¹³ sekä monikansallisia yrityksiä koskevia OECD:n suuntaviivoja¹⁴ noudatetaan.

Lisäksi parlamentti kehottaa neuvostoa ja komissiota sisällyttämään kaikkiin EU:n allekirjoittamiin kahdenvälisiin kauppaa- ja investointisopimuksiin yritysten yhteiskuntavastuuta koskevan sitovan lausekkeen. Euroopan parlamentti esittää, että lauseke velvoittaisi eurooppalaiset sijoittajat noudattamaan kansainvälisellä tasolla määriteltyjä yritysten yhteiskuntavastuuta koskevia periaatteita, mukaan lukien vuonna 2010 päivitetty OECD:n suuntaviivat sekä YK:n, ILO:n ja EU:n määrittelemät normit. Parlamentti pyytää myös, että unionin ja kolmansien maiden tulevissa kauppasopimuksissa otetaan paremmin esille työterveys- ja työturvallisuusasiat sekä unionin antama tekninen tuki vaatimuksen täyttämiseen.

3 EU: Vastuullisuusraportoinnin lainsäädäntökehityskulkuja

3.1 Ei-taloudellisen tiedon ja monimuotoisuuspolitiikan raportointi pakolliseksi suurille yrityksille

Euroopan parlamentti ja neuvosto hyväksyivät 16.4.2014 ja 24.9.2014 komission muutosdirektiivin¹⁵ yritysten ei-taloudellisen tiedon raportoinnista. Aiemmin yhteiskuntavastuuraportointi on perustunut pitkälti yritysten vapaaehtoisuudelle¹⁶. Kyseessä on tilinpäätösdirektiivin muutos, jonka tarkoituksena on läpinäkyvyyden ja vastuullisuuden lisääminen. Se koskee suuria yleisen edun kannalta merkittäviä yhtiöitä, kuten listayhtiötä, luottolaitoksia ja vakuutusyhtiötä sekä joiden

- työntekijämäärä ylittää 500 henkeä ja
- joiden liikevaihto ylittää 40 miljoonaa euroa tai tase ylittää 20 miljoonaa euroa.

Suomessa tämä koskee noin 100 yhtiötä. Direktiivi on saatettava voimaan Suomessa 6.12.2016 mennessä, joten raportointivelvoite tulisi näin ollen koskemaan aikaisintaan tilikautta 2017.

Direktiivin mukaan yritysten tulee julkistaa toimintakertomuksen osana selvitys toimintalinjoistaan, jotka koskevat ympäristö-, työntekijä- ja sosiaalisia asioita sekä ihmisoikeuksia, korruption torjuntaa ja lahjontaa. Selvityksessä tulee myös antaa lyhyt kuvaus yhtiön liiketoimintamallista sekä kertoa toimintalinjoihin liittyvistä riskeistä ja niiden hallinnasta.

Selvitys voidaan antaa osana toimintakertomusta tai kansainväliseen raportointikäytännön perustuvana erilliskertomuksena. Erillisen kertomuksen vaatimukset ovat, että se sisältää selvityksen edellyttämät tiedot ja julkistus tapahtuu yhdessä toimintakertomuksen kanssa tai enintään kuuden kuukauden kuluessa tilinpäätöspäivästä.

¹³ YK: "Guiding Principles on Business and Human Rights: Implementing the United Nations 'Protect, Respect and Remedy' Framework", 2011: www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf.

¹⁴ OECD (2011), "OECD Guidelines for Multinational Enterprises", www.oecd.org/daf/inv/mne/48004323.pdf.

¹⁵ EU, "Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/95/EU, Neuvoston direktiivin 2013/34/EU muuttamisesta tietyiltä suurilta yrityksiltä ja konserneilta edellytettävien muiden kuin taloudellisten tietojen ja monimuotoisuutta koskevien tietojen julkistamisen osalta", 22.10.2014: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32014L0095>.

¹⁶ TEM, "Vastuullisuusraportointi: Uudet tuulet puhaltavat, EU eturintamassa", 10.2.2015: <http://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/vastuullisuusraportointi>.

Tällöin kertomus tulee julkaista yhtiön Internet-sivuilla ja toimintakertomuksessa tulee olla viittaus kyseiseen raporttiin. Mikäli yhtiö ei ole toimintalinjaa tai toimintalinjoja, tulee sen antaa selvitys syistä ("noudata tai selitä" -periaate).

Lisäksi direktiivi sisältää arvopaperien liikkeeseenlaskijoille veloitteen kertoa selityksessään monimuotoisuuspolitiikkansa toimintaperiaatteista¹⁷ koskien yhtiön hallinto-, johto- ja valvontaelimiä (hallitus, hallintoneuvosto) sekä monimuotoisuuspolitiikan täytäntöönpanosta ja tuloksista. Jos tällaisia toimintaperiaatteita ei sovelleta, selityksessä on oltava ilmoitus syistä. Direktiiviä ei tältä osin sovelleta pieniin ja keskisuuriin yrityksiin, sillä se koskee pääasiassa suuria arvopaperien liikkeeseenlaskijoita, joilla kaksi seuraavista ehdoista ylittyy:

- työntekijämäärä 250 henkeä
- liikevaihto 40 miljoonaa euroa
- tase 20 miljoonaa euroa.

3.2 Veroraportointi

Maakohtaisen veroraportoinnin osalta komissio veloitettiin kertomuksessaan huomioimaan OECD:n kehitys ja EU-hankkeet, kun se harkitsee mahdollisuutta esittää suuria yrityksiä koskeva veloite maakohtaisesta veroraportoinnista. Raportointi koski lähinnä tietoja yrityksen voitoista, maksetuista veroista ja saaduista valtiontuista. OECD:ssä on meneillään mm. BEPS-hanke¹⁸, jonka tavoitteena on kansainvälisen verojärjestelmän uudistaminen.

CRD IV eli vakavaraisuusdirektiivi (2013)¹⁹ sisältää puolestaan säännöksiä luottolaitoksille ja sijoituspalveluyrityksille maakohtaisesta veroraportoinnista. Direktiivin mukaan jäsenvaltioiden on vaadittava, että säännöksen soveltamisalaan kuuluva luottolaitos julkistaa tilikautta koskevat seuraavat tiedot:

- nimi, toiminnan luonne, maantieteellinen sijainti
- liikevaihto
- palkatun henkilöstön määrä kokopäivätyötä vastaavana
- tulos ennen veroja
- verot tuloksesta
- saatu valtiontuki.

Tavoitteena on, että kyseiset tiedot julkistetaan vuositilinpäätöksen tai konsolidoidun tilinpäätöksen liitteenä. Direktiivi on implementoitu Suomessa laissa luottolaitostoiminnasta²⁰.

¹⁷ Esimerkiksi ikä, sukupuoli sekä koulutus- ja ammattitausta.

¹⁸ OECD, <http://www.oecd.org/ctp/beps.htm>.

¹⁹ EU, "Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/36/EU, oikeudesta harjoittaa luottolaitostoimintaa ja luottolaitosten ja sijoituspalveluyritysten vakavaraisuusvalvonnasta, direktiivin 2002/87/EY muuttamisesta sekä direktiivien 2006/48/EY ja 2006/49/EY", 26.6.2013: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32013L0036>.

²⁰ "Laki luottolaitostoiminnasta (610/2014)", 8.8.2014: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20140610>.

Kansallisesti Suomen hallitus hyväksyi 8.5.2014 toimintaohjelman²¹ kansainvälistä veronkiertoa vastaan. Ohjelman tarkoituksena on koota yhteen toimenpiteitä, joilla voidaan puuttua kansainväliseen veronkiertoon ja verojen välttämiseen sekä saada veroparatiisien ongelmia hallintaa ja taata verotettavan tulon sitominen "oikeaan" valtioon. Lisäksi toimintaohjelmassa valtion enemmistöomisteiset yhtiöt veloitetaan raportoimaan veroista maakohtaisesti. Toimintaohjelmaan liittyen valtioneuvoston kanslian omistajaohjausyksikkö antoi 1.10.2014 ohjeistuksen²² valtion enemmistöomisteisille yhtiöille maakohtaisten verojen raportointiin. Myös vähemmistöomisteisiä yhtiöitä kannustetaan raportointiin. Raportin tulee vähintään sisältää tiedot strategiasta ja toimintaperiaatteista sekä kvantitatiiviset verotiedot, ja se tulee julkaista osana yhteiskuntavastuuraporttia, vuosikertomusta tai erillisenä raporttina²³.

3.3 Kaivannaisteollisuuden tai aarniometsien puunkorjuun alan yritysten velvoite raportointiin

Euroopan unionin 2013 antama tilinpäätösdirektiivi²⁴ pitää sisällään uuden pakottavan raportointivelvoitteen luonnonvarojen hyödyntäville yrityksille. Lisäksi samasta velvollisuudesta puhutaan myös EU:n avoimuusdirektiivissä²⁵. Öljy-, kaasu-, kaivannaishä ja aarniometsien hakkuu -toimialoilla toimivien yritysten tulee raportoida hallituksille suorittamansa maksut tilinpäätöksen yhteydessä annettavassa vuosiselvytyksessä. Kertomuksessa esitettyjen maksutyypin olisi oltava vertailukelpoisia niiden maksutyypin kanssa, jotka kaivannaisteollisuuden avoimuusaloitteeseen (EITI)²⁶ osallistuva yritys esittää tilinpäätöksessään. Toisaalta avoimuusdirektiivi ulotetaan koskemaan luonnonvarayritysten lisäksi muitakin pörssiyrityksiä. Tilinpäätösdirektiivin mukaisten säännösten tulee olla voimassa koskien vuoden 2016 alussa alkavia tilikaudia. Lakia valmistellaan tällä hetkellä Suomessa. Tilinpäätösdirektiivin mukainen laki koskee Suomessa arvioilta muutamia kymmeniä yrityksiä.

3.4 Piilotetun omaisuuden estäminen

Luonnonvarateollisuuden sääntelyn lisäksi avoimuusdirektiivin tarkistukseen sisältyy kohta, joka estää sijoittajia hankkimasta salaa määräysvallan jossakin pörssiin listautuneessa yrityksessä ("piilotettu omistus"). Tällaiset käytänteet voivat johtaa markkinoiden väärinkäyttöön, vähentää investoijien luottamusta ja vääristää sijoittajien ai-

²¹ "Hallituksen kansainvälisen veronkierron vastainen toimintaohjelma", 8.5.2014:

http://www.2014.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/03_muut_asiakirjat/20140508Hallit/name.jsp.

²² VNK, "Ohjeistus valtion enemmistöomisteisille yhtiöille maakohtaisten verojen raportointiin", 1.10.2014:

http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB4QFjAAahUKEwj7J9anupHGAhXqIXKHXB0AFI&url=http%3A%2F%2Fwww.kepa.fi%2Ftiedostot%2Fohjeistus_verojen_raportointiin_skannattu.pdf&ei=MqR-VfuUJuqrgPW6IGQBQ&usg=AFQjCNGg9PbZU8K6Y8XSc4daCrlvgGUv5w&bvm=bv.95515949,d.bGQ.

²³ Vaatimukset on tarkemmin eritelty ohjeistuksessa.

²⁴ EU, "Tietäntyyppien yritysten vuositilinpäätöksistä, konsernitilinpäätöksistä ja niihin liittyvistä kertomuksista, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta ja neuvoston direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY kumoamisesta", 26.6.2013: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:32013L0034>.

²⁵ EU, "Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi säännellyillä markkinoilla kaupankäynnin kohteeksi otettavien arvopapereiden liikkeeselaskijoita koskeviin tietoihin liittyvien avoimuusvaatimusten yhdenmukaistamisesta annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2004/109/EY, arvopapereiden yleisölle tarjoamisen tai kaupankäynnin kohteeksi ottamisen yhteydessä julkistettavasta esitteestä annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2003/71/EY ja direktiivin 2004/109/EY tiettyjen säännösten täytäntöönpanoa koskevista yksityiskohtaisista säännöistä annetun komission direktiivin 2007/14/EY muuttamisesta", 22.10.2013: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0050&from=EN>.

²⁶ The Extractive Industries Transparency Initiative (EITI), <https://eiti.org/>.

keita. Komission ehdotuksen mukaan sijoittajien olisi ilmoitettava kaikki rahoitusvälineet, joilla on sama taloudellinen vaikutus kuin osakkeiden hallussapidolla. Lisäksi direktiivin mukaan pörssiin listautuneiden pk-yritysten hallinnollista taakkaa tulisi keventää siten, ettei niiden tarvitse julkaista taloudellisia tietojaan neljännesvuosittain. Tämä vähentäisi kustannuksia ja todennäköisesti myös halukkuutta lyhytnäköisyyteen rahoitusmarkkinoilla, joka auttaa kestävän arvon luomisessa.²⁷

4 Kansainvälinen oikeudellisesti sitova asiakirja ihmisoikeuksista monikansallisten yhtiöiden toiminnassa

YK:n ihmisoikeusneuvosto hyväksyi vuonna 2011 päätöslauselmallaan²⁸ yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (*UN Guiding Principles on Business and Human Rights*). Ohjaavat periaatteet rakentuvat kolmelle pilarille: suojele, kunnioita ja korjaa. Ohjaavien periaatteiden toimeenpanoa edistää ihmisoikeusneuvoston perustama asiantuntijatyöryhmä sekä sen ohjauksessa keskustelufoorumi.²⁹

Monikansallisia yhtiöitä koskevan kansainvälisen sopimuksen neuvottelua on YK:ssa yritetty aiemminkin. YK:n piirissä neuvoteltiin 1975–1993 tuloksetta monikansallisia yrityksiä koskevasta sitovasta ohjeistuksesta (UN Code of Conduct on Transnational Corporations), joka olisi sisältänyt myös ihmisoikeuksien kunnioittamiseen liittyviä velvoitteita. YK:n ihmisoikeusneuvoston edeltäjä, ihmisoikeustoimikunta ei myöskään hyväksynyt vuonna 2004 ihmisoikeuksien edistämisen ja suojelun alatoimikunnan esitystä monikansallisia yrityksiä ja muita liikeyrityksiä koskeviksi ihmisoikeusnormeiksi (Draft norms on the responsibilities of transnational corporations and other business enterprises with regard to human rights). Ohjaavat periaatteet ovatkin ensimmäiset valtioiden hyväksymät kansainväliset ohjeet yritykset ja ihmisoikeudet -teemasta. Jokaisen valtion tulisi laatia niiden pohjalta kansallinen toimintaohjelma, jota suuri osa maailman valtioista ei ole kuitenkaan tehnyt.

Aiemmista neuvotteluyrityksistä huolimatta YK:ssa suunnitellaan uutta kansainvälistä juridisesti sitovaa sopimusta samasta tematiikasta. YK:n ihmisoikeusneuvosto päätti 26.6.2014 perustaa hallitustenvälisen työryhmän laatimaan kansainvälistä oikeudellisesti sitovaa asiakirjaa, joka käsittelee ihmisoikeuksia monikansallisten yhtiöiden ja muiden yritysten toiminnassa. Aloitteen esittäjinä olivat Ecuador ja Etelä-Afrikan tasavalta. Asiaa koskeva ihmisoikeusneuvoston päätöslauselma³⁰ hyväksyttiin äänestyksellä samana päivänä äänin 20–14 (13 pidättäytyi). Vastaan äänestivät muun muassa kaikki ihmisoikeusneuvostossa jäsenenä olevat EU-jäsenvaltiot sekä Japani, Korean tasavalta ja Yhdysvallat. Neuvotteluja hallitsi voimakas vastakkainasettelu läntisten teollisuusmaiden vastustaessa aloitetta erityisesti Afrikan ja Aasian valtioiden antaessa tukensa sille. Aloitteella oli lisäksi laaja kansainvälisten ja alueellisten kansalaisjärjestöjen tuki.

²⁷ Euroopan komissio, "Vastuullisempi yritystoiminta voi edistää kasvua Euroopassa", lehdistötiedote, 12.2.2015: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1238_fi.htm.

²⁸ YK: Human rights and transnational corporations and other business enterprises (A/HRC/RES/17/4), 6.7.2011: <http://daccess-ods.un.org/TMP/3071751.29652023.html>.

²⁹ UM, Ihmisoikeustuomioistuim- ja -sopimusasioiden yksikkö, "Kansainvälinen oikeudellisesti sitova asiakirja ihmisoikeuksista monikansallisten yhtiöiden ja muiden yritysten toiminnassa". Muistio, 17.6.2015.

³⁰ YK, ihmisoikeusneuvosto, "26/9 Elaboration of an international legally binding instrument on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights", 14.7.2014: <http://daccess-ods.un.org/TMP/5551874.04155731.html>

Työryhmä kokoontui ensimmäiseen istuntoonsa heinäkuussa 2015 ja se oli avoin YK:n jäsenvaltioille ja tarkkailijavaltioille, erinäisille hallitusten välisille järjestöille, kansallisille ihmisoikeusinstituutioille³¹ sekä ja kansalaisjärjestöille, joilla on YK:n talous- ja sosiaalineuvoston (ECOSOC) hyväksymä konsultatiivinen asema YK:ssa. Näin ollen esimerkiksi yritykset, jotka tulisivat olemaan sopimuksen kohteena, eivät voineet osallistua neuvotteluihin.³² Seuraava kokoontuminen on 2016.

Työryhmän tehtävänä on neuvotella kansainvälinen oikeudellisesti sitova asiakirja säätelemään ihmisoikeuksista monikansallisten yhtiöiden ja muiden yritysten toiminnassa. Paikalliset yritykset, jotka toimivat ainoastaan yhden valtion alueella ja kansallisen lainsäädännön puitteissa, jäävät asiakirjan soveltamisalan ulkopuolelle. Käytännössä oikeudellisesti sitova asiakirja tarkoittaisi uutta kansainvälistä yleissopimusta tai valinnaista pöytäkirjaa jo hyväksyttyyn kansainväliseen yleissopimukseen.

EU ilmoitti 2014 äänestyselityksessään, että EU ja sen jäsenvaltiot eivät osallistu oikeudellisesti sitovaa asiakirjaa laativaan työryhmään. EU on perustellut kielteistä kantaansa yritystoimintaa ja ihmisoikeuksia koskevien YK:n ohjaavien periaatteiden toimeenpanon ensisijaisuudella. YK:n periaatteiden toimeenpanon edistäminen sisällytettiin yritysten yhteiskuntavastuuta koskevaan uudistettuun EU:n strategiaan³³ vuosiksi 2011–2014. EU ja sen jäsenvaltiot ovat sitoutuneet ohjaavien periaatteiden toimeenpanoon ja haluavat jatkaa toimintaansa periaatteiden parissa. Tähän liittyy esimerkiksi komission kehoitus jäsenvaltioille kehittää kansalliset suunnitelmat ohjaavien periaatteiden toimeenpanemiseksi. Kansallisen toimintaohjelman on tähän mennessä hyväksynyt seitsemän jäsenvaltiota³⁴, esimerkiksi Suomi. Muutkin jäsenvaltiot ovat kuitenkin sitoutuneet kansallisen toimintaohjelman laadintaan ja ilmoittaneet kansallisten menettelyjen olevan eri vaiheissa. Kansallisten toimintasuunnitelmien laatiminen on avannut lukuisia kysymyksiä, joihin soveltuvien vastausten löytäminen vaatii aikaa ja eri toimijoiden³⁵ yhteistyötä. Avointen kysymysten valossa kansainvälisen oikeudellisesti sitovan asiakirjan laatiminen on EU:n mukaan ennen-aikaista.

EU on perustellut kielteistä kantaansa myös oikeudellisesti sitovaan asiakirjan rajoitetulla soveltamisalalla, kun se käsittelee ainoastaan monikansallisten yhtiöitä sekä muita yrityksiä, joilla on toiminnassaan monikansallinen piirre. Paikalliset, yhden valtion alueella ja kansallisen lainsäädännön puitteissa toimivat yritykset jäävät asiakirjan soveltamisalan ulkopuolelle, vaikka myös pienten ja keskisuurten paikallisten yritysten toiminnalla voi olla merkittäviäkin haitallisia ihmisoikeusvaikutuksia. Rajausta monikansallisiin yrityksiin ei myöskään huomioi sitä, miten globaalit ja alueelliset arvoketjut ja tuotanto ovat hajautuneet maantieteellisesti erilaisten yritysrakenteiden ja toimitusketjujen kautta. Toisin kuin neuvoteltava asiakirja, YK:n ohjaavat periaatteet

³¹ Ihmisoikeusinstituutiot, joilla on niiden kansainvälisen koordinaatiokomitean myöntämä akkreditointi.

³² Neuvotteluiden pöytäkirja on saatavilla: YK:n ihmisoikeusneuvosto: "First session of the open-ended inter-governmental working group on transnational corporations and other business enterprises with respect to human rights": <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/WGTransCorp/Pages/Session1.aspx>.

³³ Strategiassa esitettiin uusi määritelmä yritysten yhteiskuntavastuusta "yritysten vastuuna omista yhteiskunnallisista vaikutuksistaan". Täyttääkseen täysimääräisesti yhteiskuntavastuunsa yritysten tulisi integroida muun muassa ihmisoikeuksiin liittyvät näkökohdat niiden liiketoimintaan ja ydinstrategiaan tiiviissä yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Euroopan komissio, "Komission tiedonanto: Yritysten yhteiskuntavastuuta koskeva uudistettu EU:n strategia vuosiksi 2011–2014", 25.10.2011: [www.tem.fi/files/31324/COM\(2011\)_681_FINAL.pdf](http://www.tem.fi/files/31324/COM(2011)_681_FINAL.pdf).

³⁴ Alankomaat, Italia, Liettua, Suomi, Tanska, Yhdistynyt kuningaskunta ja Ruotsi.

³⁵ Valtiot, yritykset ja kansalaisyhteiskunta.

painottavat ihmisoikeuksien kunnioittamista kaikessa yritystoiminnassa niiden koosta, toimialasta, sijainnista, omistajuudesta ja yritysrakenteesta riippumatta.

5 Ranska: Kansalliskokouksen lakialoite huolellisuusperiaatteesta

Ranskan kansalliskokous (Assemblée Nationale) eli Ranskan parlamentin alahuone hyväksyi 30.3.2015 lakiehdotuksen³⁶ suurten yritysten huolellisuusperiaatteen (due diligence, ransk. l'obligation de vigilance) soveltamisesta. Laki tulee vielä hyväksyä Ranskan senaatissa eli parlamentin ylähuoneessa. Kansalliskokous viittaa lakiehdotuksen esittelyssään YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskeviin ohjaaviin periaatteisiin sekä OECD:n toimintaohjeisiin monikansallisille yrityksille. Lakiehdotuksen tavoitteena on perustaa kansainvälisiä hankintaketjuja käyttäville emoyhtiöille velvoite käyttää toiminnoissaan huolellisuusperiaatetta. Lakiehdotuksen tavoitteena on ennaltaehkäistä huolellisuustoimenpiteillä vastuullisuuden laiminlyöntejä sekä oikaista jo tapahtuneita vahinkoja.

Laki velvoittaisi yritykset laatimaan julkisen ”huolellisuussuunnitelman” (un plan de vigilance, a vigilance plan), joka käsittäisi oleelliset toimet, joilla pyritään tunnistamaan ja ehkäisemään yrityksen toiminnasta suoraan tai välillisesti aiheutuvia riskejä ihmisoikeuksiin, perustavanlaatuisiin vapauksiin, aineellisiin vahinkoihin, vakaviin ympäristövahinkoihin ja terveysuhkiin liittyen. Näihin luetaan myös yrityksen alihankkijoiden ja tuotteiden valmistajien toimet, joihin yritys vaikuttaa ratkaisevasti. Huolellisuussuunnitelman toimet tulee kohdistaa myös ehkäisemään aktiivista ja passiivista korruptiota.

Lain mukaan kuka tahansa asiansa kiinnostunut voisi myös vaatia yritystä tuomioistuinkäsittelyn kautta julkaisemaan huolellisuussuunnitelmansa ja tiedot siitä, miten se on pantu käytäntöön. Lisäksi yritys voidaan tuomita laiminlyönneistä korkeintaan 10 miljoonan euron siviilisakkoihin. Aloitteessa todetaan, että se velvoittaa suuryrityksiä, jotka työllistävät

- vähintään 5000 ihmistä emo- ja tytäryhtiöissä Ranskassa tai
- vähintään 10 000 ihmistä Ranskassa ja ulkomailla emo- ja tytäryhtiöissä.

6 Sveitsi: Lakialoite ihmisoikeuksien ja ympäristöasioiden raportoinnista

Sveitsin parlamentin alahuone kaatoi 12.3.2015 äänin 95–86 ulkoasian komitean lakialoitteen³⁷, jossa ehdotettiin huolellisuusperiaatteen raportoinnin käyttöönottoa ihmisoikeus- ja ympäristöasioissa sveitsiläisille pörssiyrityksille. Lainmuutos olisi toteutettu osana osakeyhtiölain uudistusta tai mahdollisesti erillisellä lainsäädännöllä. Lakiehdotuksessa viitataan YK:n due diligence -periaatteisiin, ja siinä vaaditaan huolellisuusperiaatteen huomioimista ihmisoikeus- ja ympäristöasioissa sekä periaatteen ulottamista kaikkiin yrityksen suoriin ja epäsuoriin toimintoihin. Hylätyn lakiehdotuk-

³⁶ Assemblée Nationale, ”Proposition de loi relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d’ordre”, 30.3.2015: <http://www.assemblee-nationale.fr/14/propositions/pion2578.asp>.

³⁷ Sveitsin parlamentti, ”Mise en oeuvre du rapport de droit comparé du Conseil fédéral sur la responsabilité des entreprises en matière de droits humains et d’environnement”, 11.3.2015: http://www.parlament.ch/e/suche/Pages/geschaefte.aspx?gesch_id=20143671.

sen mukaan yhtiöiden tulisi koota selonteko, jossa se kertoo kuinka periaatetta toteutetaan. Lakiehdotuksessa todetaan, että pienten ja keskisuurten yritysten sisällyttämistä lakiin sekä mahdollisia niihin sovellettavia ehtoja tulisi arvioida erikseen. Lakiehdotuksen lopussa esitetään, että Sveitsin liittoneuvoston tulee valvoa, ettei kyseinen laki ei vahingoita sveitsiläisiä yhtiöitä.

7 Iso-Britannia: Modern Slavery Act 2015

Isossa-Britanniassa hyväksyttiin 26.3.2015 laki (Modern Slavery Act 2015)³⁸, jonka tarkoituksena on hävittää moderni orjuus, pakkotyö ja ihmiskauppa. Laki on ensimmäinen vastaava Euroopassa ja yksi ensimmäisiä vastaavia maailmassa.³⁹ Laki vahvistaa toimeenpanovaltaa ja tuomioistuinten mahdollisuuksia puuttua orjuuteen, vahvistaa uhrien suojelua ja tukea ja perustaa itsenäisen orjuuden vastaisen komission (Anti-Slavery Commissioner) toimen. Lisäksi erittäin oleellista on, että laissa halutaan lisätä läpinäkyvyyttä hankintaketjuihin: määritellyn liikevaihdon omaavien yritysten tulee koostaa raportti orjuudesta ja ihmiskaupasta jokaiselta tilikaudelta ja julkais- ta se yhtiön Internet-sivuilla. Raportin tulee sisältää tiedot niistä toimenpiteistä, jotka yhtiö on tehnyt tilikauden aikana varmistaakseen, ettei orjuutta ja ihmiskauppaa esiinny missään kohdassa toimitusketjua tai sen omassa liiketoiminnassa tai kertoa, ettei toimenpiteitä ole tehty. Raporttiin tulee sisällyttää myös kuvaus yhtiön raken- teesta ja toimintatavoista, joilla se pyrkii estämään osallisuutta orjuuteen ja ihmis- kauppaan.

8 Intia: laki yritysten velvollisuudesta lahjoittaa yhteiskuntavastuuasioihin

Intiassa säädettiin vuonna 2014 laki⁴⁰ yritysten yhteiskuntavastuuseen liittyen. Yritys- ten on perustettava hallituksen yhteiskuntavastuukomitea (Corporate Social Res- ponsibility Committee), jos niiden

- oma pääoma on vähintään 5 miljardia rupiaa (n. 70 miljoonaa euroa⁴¹)
- liikevaihto vähintään 10 miljardia rupiaa (n. 140 miljoonaa euroa) tai
- nettotulos yli 50 miljoonaa tilivuoden aikana (n. 700 000 euroa).

Näiden komiteoiden tulee muodostaa ja suositaa yhtiön hallitukselle yrityksen yh- teiskuntavastuunettelytapaohteet ja valvoa niiden toteuttamista käytännössä. Komitean pitää myös koostaa raportti yrityksen yhteiskuntavastuutoimista ja julkaista se yhtiön Internet-sivuilla. Lisäksi komitean tulee päättää lahjoitettava summa, jolla yritys osallistuu yhteiskuntavastuutoimiin paikallisella alueella tai sen läheisyydessä. Summan on oltava vähintään 2 prosenttia yrityksen tilivuoden nettotulosta. Jos yhtiö ei käytä yhteiskuntavastuuseen vaadittua summaa, komitean tulee raportissaan sel- vittää, miksei näin ole tehty.

³⁸ UK, "Modern Slavery Act 2015", 26.3.2015: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents/enacted>.

³⁹ Gov.uk, "Historic law to end Modern Slavery passed", 26.3.2015:

<https://www.gov.uk/government/news/historic-law-to-end-modern-slavery-passed>.

⁴⁰ Intian hallitus (2014), "Corporate Social Responsibility", <http://www.mca.gov.in/SearchableActs/Section135.htm>.

⁴¹ Valuutat.fi 24.6.2015.

9 Muuta yhteiskuntavastuuseen liittyvää lainsäädäntöä kansainvälisesti

Ranskan parlamentti mainitsi lainsäädäntöesityksessään muutaman esimerkin eri maiden sääntelystä yritysten vastuullisuuteen liittyen. Näillä esimerkeillä oli tarkoituksena perustella uutta lakia vastuullisuuteen liittyen.

9.1 Yhdistyneet kuningaskuntien Bribery Act

Yhdistyneissä kuningaskunnissa tuli voimaan 1.7.2011⁴² Bibery Act -laki⁴³, jolla on tarkoitus torjua lahjontaa kansallisesti ja kansainvälisesti. Lain mukaan britannialaisen yrityksen on rikollista tarjota, antaa, pyytää tai hyväksyä taloudellista tai muuta lahjasta Britanniassa tai ulkomailla. Laissa mainitaan myös yritysten vastuu lahjonnan estämiseen. Yrityksen katsotaan epäonnistuneen estämisessä, jos yritykseen yhdistettävissä oleva henkilö syyllistyy lahjontaan tavoitellessaan jonkinlaista yritystoimintaetua organisaatiolle. Yrityksen tulee kehittää riittävät toimintamallit ja -ohjeistukset lahjonnan estämiseksi. Riittävien lahjonnan estämiseen liittyvien toimintamallien osoittaminen vapauttaa yrityksen vastuusta. Rangaistuksena lahjontaan syyllistyneet henkilöt voidaan tuomita vankeuteen ja sakkoihin sekä lahjontaan syyllistyneet yritykset sakkoihin. Sakon ylärajaa ei ole määritetty. Lailla korvattiin vanhaa lainsäädäntöä ja tapaoikeutta, jotka käsittelivät korruption ja lahjusten ehkäisyä.⁴⁴

9.2 Espanjan kansallinen toimeenpanosuunnitelma YK:n ohjaavista periaatteista

Espanjan kansallista toimintaohjelmaa YK:n ohjaavista periaatteista kuvataan Ranskan lakiesityksessä todella kunnianhimoiseksi. Se kattaa yritykset Espanjassa mutta myös niiden ulkomaiden toiminnot. Kansallinen toimintaohjelma suosittaa laajentamaan syyttäjän kompetenssia, jos ilmenee tarpeeksi todisteita, että emoyhtiö on osallisena ihmisoikeusloukkauksissa. Kansallista toimintaohjelmaa ei ole vielä vahvistettu Espanjan ministerineuvostossa (Council of Ministers, Consejo de Ministros)⁴⁵. Tähän mennessä kansallisen toimintaohjelman on hyväksynyt seitsemän muuta EU-jäsenvaltiota: Alankomaat, Italia, Liettua, Ruotsi, Suomi, Tanska ja Iso-Britannia.

9.3 Kanadan rikoslaki

Kanadan rikoslaissa⁴⁶ todetaan, että jokaisella, jolla on toiseen nähden auktoriteettia tai määräysvaltaa, on laillinen velvollisuus suorittaa kaikki kohtuulliset tarvittavat toimenpiteet ehkäistäkseen vammat, jotka voivat syntyä työtä tehdessä. Ranskan lakiehdotuksessa tämä nähdään niin, että yhtiöillä on laillinen velvollisuus noudattaa

⁴² Ministry of Justice (UK), "Bribery Act comes into force", 1.7.2011:

<https://www.gov.uk/government/news/bribery-act-comes-into-force--6>.

⁴³ UK, "Bribery Act 2010", 8.4.2010: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents>.

⁴⁴ UK, "Specific deductions: crime (expenditure involving): criminal payments: Bribery Act", <https://www.gov.uk/hmrc-internal-manuals/business-income-manual/bim43125>.

⁴⁵ The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), "State national action plans", <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Business/Pages/NationalActionPlans.aspx>.

⁴⁶ Canadian Criminal Code (1985): "217.1: Every one who undertakes, or has the authority, to direct how another person does work or performs a task is under a legal duty to take reasonable steps to prevent bodily harm to that person, or any other person, arising from that work or task.", <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-114.html#docCont>.

huolellisuusperiaatetta suojellessaan työntekijöitään ja muuta väestöä loukkaantumisriskiltä sekä suorittaa kaikki tarvittavat toimenpiteet tähän liittyen. Näin ollen yritys voi olla rikosvastuussa vakavissa loukkaantumis- ja kuolemantapauksissa, jos se ei ole suorittanut vaadittuja toimenpiteitä. Kanadan rikoslaki määrittelee organisaation ”edustajan” (representative) johtajaksi, kauppakumppaniksi, työntekijäksi, jäseneksi, organisaation edustajaksi (agent) tai urakoitsijaksi (contractor).⁴⁷ Ranskan lakiehdotuksessa tätä on tulkittu niin, että määritelmä laajentaa yrityksen vastuun laillisten rajojen ulkopuolelle ja kattaa näin myös ne, joiden kanssa yritys työskentelee.

9.4 Yhdysvaltain Alien Tort Claim Act

Yhdysvaltain Alien Tort Claim Act tai Alien Tort Statute⁴⁸ on Yhdysvaltain liittovaltion oikeuteen⁴⁹ (United States Code) sisältyvä laki, jonka mukaan yhdysvaltalaisilla tuomioistuimilla on tuomiovalta kaikkiin rikkomuksiin, myös ulkomailla tapahtuviin, jos ne rikkovat kansainvälistä oikeutta tai Yhdysvaltain sopimuksia.

Lakiin on vedottu useissa yritysten ihmisoikeusrikkomuksiin liittyvissä tapauksissa⁵⁰. Esimerkiksi huhtikuussa 2013 Yhdysvaltain korkein oikeus ratkaisi jutun Kiobel vastaan Royal Dutch Petroleum Co. (Shell)⁵¹. Oikeusjutussa 12 turvapaikan Yhdysvalloista saanutta nigerialaista kantajaa vaati öljy-yhtiötä vastuuseen 1990-luvun väkivaltaisista tapahtumista öljynporaukseen Nigeriassa liittyen, kun yhtiö teki yhteistyötä Nigerian hallituksen kanssa. Sotilashallitus nujersi väkivaltaiseksi ja ilman kunnollista oikeusprosessia vastarinnan, joka koski ympäristön pilaantumista⁵². Ratkaisussaan Yhdysvaltain korkein oikeus katsoi, ettei kyseisten kantajien turvapaikan myötä luoma yhteys Yhdysvaltoihin ollut riittävä side lain soveltamiseen. Ratkaisun voidaan katsoa olevan merkittävä lain soveltamista ajatellen, sillä laki oli herättänyt vuosikymmeniä odotuksia, että Yhdysvalloissa voitaisiin käsitellä kolmansissa maissa tapahtuneita vääryyksiä. Korkeimman oikeuden päätös kuitenkin vahvisti, ettei tämä onnistu ilman yhteyttä Yhdysvaltoihin. Tämä rajannee ennakkopäätöksenä osaltaan myös tulevia käsiteltäviä oikeusjuttuja.⁵³

Lakiin vedoten on tosin ainakin aiemmin myös voitettu oikeusjuttuja. Yhdysvaltalainen juristi Susan Simpson on listannut näitä oikeustapauksia blogiinsa⁵⁴. Hän mainit-

⁴⁷ Canadian Criminal Code: “‘representative’, in respect of an organization, means a director, partner, employee, member, agent or contractor of the organization.” <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/page-1.html#docCont>.

⁴⁸ United States Code, 28: §1350 “Alien’s action for tort”, <http://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title28-section1350&num=0&edition=prelim>.

⁴⁹ U.S. Code, <http://uscode.house.gov/>.

⁵⁰ Ihmisoikeuskeskus (2014), “Ihmisoikeudet yritystooiminnassa”, http://www.ihmisoikeuskeskus.fi/@Bin/1341478/ihmisoikeudet_yritystoim_FINAL.pdf.

⁵¹ Supreme Court of United States, “Kiobel, individually and on behalf of her late husband Kiobel, et al. v. Royal Dutch Petroleum Co. et al. CO.”, 17.4.2013: http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0CDwQFjADahUKEwigjPTG4ZbGAhXBpnIKHVkPBEI&url=http%3A%2F%2Fwww.supremecourt.gov%2Fopinions%2F12pdf%2F10-1491_l6gn.pdf&ei=b2yBVeCYMcHNygpZnpCQBA&usq=AFQjCNGlksIsq37CFPeSjsM5QVnQmjQaNQ&bvm=bv.96041959,d.bGQ.

⁵² International Crime Database, <http://www.internationalcrimesdatabase.org/Case/1209>.

⁵³ Samp, Rich, “Supreme Court Observations: Kiobel v. Royal Dutch Petroleum & the Future of Alien Tort Litigation”, artikkeli. Forbes 18.4.2013: <http://www.forbes.com/sites/wlf/2013/04/18/supreme-court-observations-kiobel-v-royal-dutch-petroleum-the-future-of-alien-tort-litigation/>.

⁵⁴ Simpson, Susan, “Alien Tort Statute Cases Resulting in Plaintiff Victories”, blogiteksti 11.11.2009: <http://viewfrom12.com/2009/11/11/alien-tort-statute-cases-resulting-in-plaintiff-victories/>.

see esimerkiksi jutun Licea vastaan Curacao Drydock Co. (2008)⁵⁵, jossa kolme kuubalaista syytti Curaçao Drydock Company -yhtiötä alistamisesta pakkotyöhön. Yhtiö veloitettiin korvaamaan kantajille 80 miljoonaa yhdysvaltain dollaria.⁵⁶

9.5 Oikeushenkilön rangaistusvastuu

Ainakin Suomessa⁵⁷ ja Sveitsissä⁵⁸ oikeushenkilö voidaan tuomita yhteisösakkoon, jos sen toiminta on ollut rikollista tai sen toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi (Suomi) tai yritys ei ole tehnyt kaikkia kohtuullisia toimenpiteitä ehkäisyn suhteen (Sveitsi). Ranskan lakiehdotuksessa mainitaan esimerkkinä Sveitsi.

10 Lopuksi

Varsinkin Euroopan unioni vaikuttaa haluavan kehittää erinäisillä säädöshankkeilla yhteiskuntavastuun alaa. Vaikka EU:n ja eri valtioiden kansalliset säädöshankkeet ovat toisaalta pirstoutuneita, niissä toistuu ja korostuu yritysten velvoite raportointiin ja selvityksiin. Yritysten odotetaan raportoivan mitä ne ovat tehneet tai ainakin niiden tulee selittää, jos eivät ole tehneet mitään. Tämän voidaan katsoa kuvaavan tämänhetkistä yhteiskuntavastuuajattelua, sillä vaikuttaa, että valtiot haluavat ohjeita ja lainsäädäntöä yhteiskuntavastuun alueelta, mutta haluavat kuitenkin jättää ne jonkinasteisesti vapaaehtoisiksi. Euroopan parlamentti tosin näyttää vetävän tiukempaa linjaa kuin komissio ja toisaalta Ison-Britannian Modern Slavery Act 2015 ei antanut raportoinnissa mahdollisuutta selittää tekemättä jättämistä.

Uuden lainsäädännön tarvetta perustellaan esimerkiksi Ranskan lakiehdotuksessa muiden maiden esimerkeillä, mutta nekään eivät välttämättä ole sitä, mitä annetaan ymmärtää, kun esimerkiksi Espanjan kunnianhimoiseksi luonnehdittua kansallista toimintaohjelmaa YK:n ohjaavista periaatteista ei ole hyväksytty Espanjan ministerineuvostossa. Lisäksi sinällään olemassa oleva lainsäädäntö voi olla vaikeasti sovellettavaa ja vielä vaikeampaa tulkita kansainvälisesti, kuten Yhdysvaltain Alien Tort Claim. Tämän päivän yritystoiminta on kuitenkin nimenomaan globaalia ja hankintaketjut ovat monimutkaisia verkostoja. Tässä valossa myös YK:ssa valmisteltava uusi kansainvälinen juridisesti sitova sopimus näyttäytyy hieman kankeana – yhteiskuntavastuuohjeistuksia ja lakeja kyllä löytyy, johdonmukainen käytännön toteutus saattaa olla eri asia.

⁵⁵ United States District Court, Southern District of Florida, Miami Division, "Licea et al. v. Curacao Drydock Company, Final Judgment", 31.10.2008: www.dandtlaw.com/uploads/file/d-112-final-judgment.pdf.

⁵⁶ Ks. myös Business and Human Rights Resource Center, "Curaçao Drydock Company lawsuit (re forced labour)", <http://business-humanrights.org/en/cura%C3%A7ao-drydock-company-lawsuit-re-forced-labour#c18714>.

⁵⁷ Rikoslaki 19.12.1889/39, <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L9>.

⁵⁸ Swiss Criminal Code, 21.12.11937, <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19370083/index.html#a102>.

Yhteiskuntavastuu ja lainsäädäntö

Katsaus yritysten yhteiskuntavastuuseen liittyviin lainsäädäntökehityskulkuihin eri puolilla maailmaa

Verkkojulkaisu
ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-327-044-2

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY